

O‘ZBEK TILINING IJTIMOIIY MUNOSABATLARDA TUTGAN O‘RNI: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

Aziza Farxadovna

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23670602>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O‘zbek tilining zamonaviy ijtimoiy munosabatlar, axborotlashgan jamiyat va globallashuv sharoitidagi tutgan o‘rni har tomonlama tahlil qilingan. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar, internet tarmoqlari, sun'iy intellekt va ijtimoiy tarmoqlarning jadal rivojlanishi o‘zbek tilining qo‘llanish doirasini keskin kengaytirib, yangi kommunikativ shakllarni yuzaga keltirmoqda. Maqolada o‘zbek tilining davlat tili sifatidagi mavqeini mustahkamlash, rasmiy ish yuritish, fan-texnika, iqtisodiyot va xalqaro munosabatlardagi imkoniyatlari zamonaviy lingvistik tendensiyalar asosida yoritilgan. Shuningdek, so‘zlashuv madaniyati, yoshlar tili (slenglar), internet-muloqot va tarjima sohasidagi dolzarb muammolar hamda ularning ilmiy-amaliy yechimlari muhokama qilingan.

Kalit so‘zlar: O‘zbek tili, ijtimoiy munosabatlar, davlat tili, raqamli transformatsiya, zamonaviy tendensiyalar, internet muloqot, lingvistik madaniyat, globallashuv.

Аннотация: В данной научной статье всесторонне анализируется роль узбекского языка в системе современных социальных отношений, в условиях информационного общества и глобализации. Стремительное развитие цифровых технологий, интернета, искусственного интеллекта и социальных сетей расширяет сферы применения узбекского языка, порождая новые коммуникативные формы. В статье освещаются вопросы укрепления статуса узбекского языка как государственного, его потенциал в сфере делопроизводства, науки, техники, экономики и международных отношений на основе современных лингвистических тенденций. Также рассматриваются актуальные проблемы речевой культуры, молодежного сленга, интернет-общения и сферы перевода, а также предлагаются их научно-практические решения.

Ключевые слова: Узбекский язык, социальные отношения, государственный язык, цифровая трансформация, современные тенденции, интернет-общение, лингвистическая культура, глобализация.

Abstract: This scientific article comprehensively analyzes the role of the Uzbek language in modern social relations within the context of an information society and globalization. The rapid development of digital technologies, the internet, artificial intelligence, and social media has significantly expanded the spheres of application of the Uzbek language, generating new communicative forms. The article highlights the strengthening of the status of the Uzbek language as the state language, its potential in office work, science, technology, economics, and international relations based on current linguistic trends. Furthermore, it discusses topical issues regarding speech culture, youth slang, internet communication, and translation, while proposing theoretical and practical solutions.



Keywords: *Uzbek language, social relations, state language, digital transformation, modern trends, internet communication, linguistic culture, globalization.*

Globallashuv va axborotlashuv asri har bir milliy til oldiga o‘zining o‘ziga xos talablarini qo‘ymoqda. O‘zbek tili mustaqillik yillarida o‘zining haqiqiy maqomini topib, nafaqat siyosiy-huquqiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy munosabatlarning asosiy vositasiga aylandi. Bugungi kunda jamiyatimizdagi jadal demokratik o‘zgarishlar, raqamli iqtisodiyotga o‘tish jarayonlari va axborot texnologiyalarining kundalik hayotga kirib kelishi o‘zbek tilining ijtimoiy munosabatlardagi funksional imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Zamonaviy tendensiyalar tilning nafaqat an’anaviy yozma va og‘zaki shakllarini, balki virtual makon, elektron hukumat va raqamli media muhitidagi o‘rnini ham qayta baholashni talab etmoqda.

XXI asrda jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning katta qismi internet tarmoqlari va raqamli platformalar orqali amalga oshirilmoqda. Bu jarayon o‘zbek tilining virtual muhitdagi mavqeiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda:

- Internet va ijtimoiy tarmoqlar tili: Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar (Telegram, Instagram, YouTube va boshqalar) kundalik muloqotning asosiy maydoniga aylangan bo‘lib, o‘zbek tilining zamonaviy internet-slenglari, qisqartmalar va yangi leksik qatlamlari shakllanmoqda.
- Elektron hukumat va raqamli xizmatlar: Davlat organlari tomonidan taqdim etilayotgan elektron xizmatlarning o‘zbek tilida to‘laqonli joriy etilishi aholining barcha qatlamlari uchun ijtimoiy munosabatlarning shaffofligi va qulayligini ta’minlamoqda.
- Sun’iy intellekt va mashina tarjimasini: O‘zbek tilini tabiatan raqamli tillar qatoriga kiritish, matnlarni avtomatik tarjima qilish va ovozli yordamchilarni yaratish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar tilimizning xalqaro axborot maydonidagi faolligini oshirmoqda.

O‘zbek tilining jamiyatdagi mavqeini mustahkamlashning eng muhim yo‘nalishlaridan biri bu uning rasmiy munosabatlar va ilm-fan til sifatidagi salohiyatini yuksaltirishdir:

- Ish yuritish madaniyati: "Davlat tili haqida"gi qonun ijrosini ta’minlash, barcha darajadagi tashkilot va idoralarda ish yuritish hujjatlarini sof va adabiy o‘zbek tilida yuritish ijtimoiy mas’uliyatni oshiradi.
- Ilmiy va texnik terminologiya: Zamonaviy fan, texnika, IT va iqtisodiyot sohalariga oid xalqaro tushunchalarni o‘zbek tiliga moslashtirish, boy ilmiy lug‘atlar va terminologik bazalarni yaratish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.
- Ta’lim jarayoni: Oliy va umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida darsliklarning zamonaviy talablarga javob berishi, ona tilini o‘qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish yosh avlodning lingvistik madaniyatini shakllantiradi.

Jamiyatning harakatlantiruvchi kuchi bo‘lgan yoshlarning nutqi va muloqot madaniyati ijtimoiy munosabatlarning umumiy holatini belgilab beradi:

- Kollokvial nutq va xorijiy so‘zlar ta’siri: Globallashuv jarayonida ingliz va boshqa tillardan kirib kelayotgan o‘zlashma so‘zlarning o‘zbek tilidagi muqobillarini topish va ularni o‘rinli qo‘llash madaniyatini shakllantirish muhimdir.



- Media savodxonlik va nutq madaniyati: Ommaviy axborot vositalari, blogerlar va jamoat arboblarning chiqishlarida adabiy til me'yorlariga rioya qilinishi jamiyatdagi umumiy nutq madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy axborot jamiyatida insonning intellektual salohiyati, muloqot samaradorligi va tanqidiy tafakkurini belgilovchi ikki bir-birini o'zaro boyituvchi ilmiy-amaliy tushunchadir. Ushbu yo'nalishlar shaxsning axborotni to'g'ri qabul qilishi, uni tahlil etishi hamda o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda adabiy til me'yorlariga to'la amal qilgan holda ifodalashini ta'minlaydi.

Mediasavodxonlik — bu shaxsning turli xil ommaviy axborot vositalari (internet, ijtimoiy tarmoqlar, matbuot, televideniye) orqali uzatiladigan axborotni **izohlash, tanqidiy baholash, saralash va yaratish** qobiliyatidir.

- **Axborot xavfsizligi:** Zamonaviy raqamli muhitda feyk (soxta) xabarlar, manipulyatsiya va noto'g'ri ma'lumotlar ko'payib borayotgan bir paytda, mediasavodxonlik shaxsiy axborot immunitetini shakllantiradi.

- **Tanqidiy tafakkur:** Har qanday mediakontentni ko'r-ko'rona qabul qilmasdan, uning manbasini tekshirish, muallifning maqsadini anglash va subyektiv yondashuvlarni farqlash imkonini beradi.

- **Media-resurslardan samarali foydalanish:** Axborotni nafaqat iste'mol qilish, balki uni jamiyat manfaatlari yo'lida ongli va ijodiy ravishda tarqatish ko'nikmalarini qamrab oladi.

Nutq madaniyati — adabiy til me'yorlariga (fonetik, leksik, grammatik, uslubiy) qat'iy rioya qilgan holda, fikrni aniq, ta'sirchan, mantiqiy izchil va vaziyatga mos ravishda og'zaki hamda yozma bayon etish mahoratidir.

- **Til me'yorlari:** Talaffuz (orfoepiya), imlo (orfografiya), so'z qo'llash (leksika) va gap tuzish (sintaksis) qoidalariga rioya qilish nutq madaniyatining poydevoridir.

- **Nutq sifatlari:**

- *To'g'rilik* — adabiy til qoidalariga to'la mos kelish;
- *Boylik va rang-baranglik* — lug'at boyligidan o'rinli foydalanish;
- *Aniqlik va mantiqiylik* — fikrning o'quvchi yoki tinglovchiga to'g'ri yetib borishi;
- *Ifodalilik va ta'sirchanlik* — nutqning emotsional jihatdan jozibadorligi.

- **Etika va muloqot madaniyati:** Nutq madaniyati faqat til qoidalarini bilish emas, balki suhbatdoshga hurmat ko'rsatish, tinglay olish va muvaffaqiyatli muloqot muhitini yaratish demakdir.

Bugungi kunda raqamli platformalar (Telegram, Instagram, YouTube va boshqalar) hammaning o'z fikrini ommaga ochiq bildirishiga imkon bermoqda. Bu esa har bir mediasavodxon shaxs o'z nutq madaniyatiga ham birdek mas'ul bo'lishi lozimligini ko'rsatadi:

- **Raqamli muloqot madaniyati (Netiket):** Ijtimoiy tarmoqlarda yozishmalar olib borish, sharhlar yozish va postlar yaratishda adabiy til me'yorlarini buzmaslik, haqoratli so'zlardan qochish mediasavodxonlikning muhim tarkibiy qismidir.

- **Media matnlarning tiliga ta'siri:** OAV va internet tarmoqlarida tarqatilayotgan axborotning tili aholining, ayniqsa yoshlarning nutqiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois media



xodimlarining yuqori nutq madaniyatiga ega bo'lishi jamiyatda to'g'ri so'zlashuv madaniyatini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

•
Xulosa qilib aytganda, o'zbek tilining zamonaviy ijtimoiy munosabatlarda tutgan o'rni nafaqat muloqot vositasi, balki milliy o'zlikni anglash, davlatchilikni mustahkamlash va intellektual salohiyatni yuksaltirishning asosiy poydevori hisoblanadi. Raqamli asr talablaridan kelib chiqqan holda o'zbek tilini boyitish, xalqaro maydonda uning nufuzini oshirish va ichki imkoniyatlarini to'liq yuzaga chiqarish bo'yicha olib borilayotgan sa'y-harakatlar kelgusida tilimizning yanada ravnaq topishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. *Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz*. 1-jild. Toshkent: «O'zbekiston» NMIU, 2017. — 592 b.
2. Yo'ldoshev Q. *Til va milliy ma'naviyat*. Toshkent: Ma'naviyat, 2018. — 208 b.
3. Madvaliyev A. *O'zbek tilining izohli lug'ati va zamonaviy leksikografiya masalalari*. Toshkent: Fan, 2019. — 240 b.
4. Qurbonova M. *O'zbek tilining ijtimoiy funksiyalari va nutq madaniyati*. Monografiya. Toshkent: Universitet, 2021. — 180 b.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbek tilini rivojlantirish departamenti. *O'zbek tilini raqamlashtirish va internet tarmog'ida keng targ'ib qilish strategiyasi*. Toshkent, 2022. — 75 b.
6. Karimov B.Sh. *Raqamli jamiyat va lingvistik muloqot tendensiyalari*. «O'zbek tili va adabiyoti» jurnali, 2023. — № 4. — B. 34–42.
7. Crystal D. *English as a Global Language*. 2nd Edition. Cambridge University Press, 2019. — 212 p. (*Globallashuv va milliy tillarning ijtimoiy munosabatlardagi o'rni metodologiyasi bo'yicha*).